

ANMED

ANADOLU AKDENİZİ
Arkeoloji Haberleri

2013-11

*News of Archaeology from
ANATOLIA'S MEDITERRANEAN AREAS*

(Ayrıbasım/Offprint)

İÇİNDEKİLER

KAZI RAPORLARI

• Aççana Hyk, Antik Alalakh Kenti alışmaları 2012	K. Aslıhan Yener – Murat Akar	1
• Alara Kazısı 2012	Osman Eravşar	10
• Pisidia Antiokheiası Kazısı 2012	Mehmet zhanlı	14
• Hacılar Büyük Hyk Kazıları 2012	Gülsün Umurtak – Refik Duru	21
• Karain Mağarası 2012 Yılı Kazıları	Metin Kartal	26
• Kastabala-Hierapolis Kazısı 2012	Turgut H. Zeyrek	29
• Kaunos 2012	Cengiz Işık	33
• Kelenderis 2012 Yılı Kazıları	K. Levent Zoroğlu	40
• Kibyra 2012 Yılı Kazıları	şükrü zdoğru – F. Eray Dk	47
• Kilise Tepe Arkeoloji Projesi 2011 ve 2012 Sezonu alışmaları	Tevfik Emre şerifoğlu – J. Nicholas Postgate Mark P. C. Jackson	55
• Ksanthos 2012 Yılı Kazıları	Burhan Varkıvan	62
• Letoon 2011 ve 2012 Yılları Arazi alışmaları n Raporu	Sema Atik Korkmaz – Mustafa H. Sayar Sebahattin Küçük – İsmail Ergüder Ezel Babayığit – Levent Emmungil – Eşe Bilgiç	71
• Limyra 2012	Martin Seyer	83
• Myra ve Andriake Kazıları 2012	Nevzat evik – Süleyman Bulut Engin Akyürek	90
• Myra-Demre Aziz Nikolaos Kilisesi Kazı, Koruma ve Onarım alışmaları 2012	Sema Doğan	97
• Olba (Mersin, Silifke) Kazıları 2012	Emel Erten – Murat zyıldırım – Tuna Akçay	104
• Olympos Kazısı 2012	B. Yelda Olcay Uçkan	108
• Rhodiapolis Kazıları 2012	İsa Kızgut	113
• Side 2011-2012 Yılı alışmaları	Hüseyin Sabri Alanyalı	121
• Silifke Kalesi Kazısı 2012	Ali Boran – İşhak Kozak – Nur Bakar şengül Bayar – Zeynep Ketil	134
• Soli/Pompeiopolis 2012 Kazıları	Remzi Yağcı – Fatih Hakan Kaya	138
• Suluin Mağarası Kazısı 2012	Harun Taşkıran	144

YÜZEY ARAşTIRMA RAPORLARI

• Akdeniz Kıyıları Arkeolojik Sualtı Araştırmaları 2012	Harun zdaş – Nilhan Kızıldağ	149
• Antiochia ad Cragum Arkeolojik Araştırma Projesi: 2012 Sezonu	Michael Hoff – Rhys F. Townsend – Birol Can	154

CONTENTS

EXCAVATION REPORTS

- *Excavations at Tell Atchana, Ancient Alalakh 2012* K. Aslıhan Yener – Murat Akar 1
- *Alara Excavations 2012* Osman Eravşar 10
- *Excavations at Pisidian Antioch 2012* Mehmet Özhanlı 14
- *Excavations at Hacılar Büyük Höyük, 2012* Gülsün Umurtak – Refik Duru 21
- *Excavations at Karain Cave in 2012* Metin Kartal 26
- *Excavations at Kastabala-Hierapolis in 2012* Turgut H. Zeyrek 29
- *Kaunos 2012* Cengiz Işık 33
- *Excavations at Kelenderis in 2012* K. Levent Zoroğlu 40
- *Excavations at Kibyra in 2012* Şükrü Özüdoğru – F. Eray Dökü 47
- *Kilise Tepe Archaeological Project: 2011 and 2012 Campaigns* Tevfik Emre Şerifoğlu – J. Nicholas Postgate 55
Mark P. C. Jackson
- *Excavations at Xanthos in 2012* Burhan Varkıvaç 62
- *Preliminary Report on Fieldwork at Letoon in 2011 and 2012* Sema Atik Korkmaz – Mustafa H. Sayar 71
Sebahattin Küçük – İsmail Ergüder
Ezel Babayiğit – Levent Emmungil – Eşe Bilgiç
- *Limyra 2012* Martin Seyer 83
- *Excavations at Myra and Andriake 2012* Nevzat Çevik – Süleyman Bulut 90
Engin Akyürek
- *Excavation, Conservation and Repair Work at St. Nicholas Church in Demre-Myra 2012* Sema Doğan 97
- *Excavations at Olba (Silişke, Mersin) in 2012* Emel Erten – Murat Özyıldırım – Tuna Akçay 104
- *Excavations at Olympos 2012* B. Yelda Olcay Uçkan 108
- *Excavations at Rhodiapolis 2012* İsa Kızgut 113
- *Archaeological Work at Side in 2011 and 2012* Hüseyin Sabri Alanyalı 121
- *Excavations at Silişke Citadel 2012* Ali Boran – İshak Kozak – Nur Bakar 134
Şengül Bayar – Zeynep Ketil
- *Excavations at Soli/Pompeiopolis 2012* Remzi Yağcı – Fatih Hakan Kaya 138
- *Excavations at Suluin Cave 2012* Harun Taşkıran 144

SURVEY REPORTS

- *Underwater Archaeological Surveys along the Mediterranean Coastline in 2012* Harun Özdaş – Nilhan Kızıldağ 149
- *The Antiochia ad Cragum Archaeological Research Project: 2012 Season* Michael Hoff – Rhys F. Townsend – Birol Can 154

İÇİNDEKİLER

• Beydağları Yüzev Araştırmaları 2012	İsa Kızgut	164
• Boğsak Adası Yüzev Araştırması 2012	Günder Varinlioğlu	169
• Burdur İli ve İlçelerinde Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüzev Araştırması 2012	F. Arzu Demirel	174
• Çaltılar Arkeolojik Projesi 2012	Nicoletta Momigliano	178
• Isparta Yüzev Araştırmaları 2012	Mehmet Özsait	185
• Kibyrtis Araştırmaları 2012	Thomas Corsten – Oliver Hülđen	193
• Dağlık Kilikya Arkeolojik Yüzev Araştırma Projesi: Paleo-Çevre Araştırmaları 2012	Nurgül Karlıoğlu – Ünal Akkemik Hülya Caner – Nicholas K. Rauh Lawrence O. Theller – Matthew J. Dillon Grace A. Conyers	199
• Dağlık Kilikia'da Kentleşme ve Kırsal Yerleşimler Araştırması 2012	Ümit Aydınöğlu	204
• Dağlık Kilikia Yerleşim Tarihi ve Epigrafya Araştırmaları 2012	Hamdi Şahin	207
• Konane (Conana) 2012 Yılı Yüzev Araştırması	Bilge Hürmüzlü – Murat Fırat Uygar Hecebil	211
• Doğu ve Kuzeydoğu Likya – Güneybatı Pisidya Epigrafik-Tarihi Coğrafi Araştırmaları 2012	Bülent İplikçioğlu	215
• Oinoanda 2012	Martin Bachmann	218
• Phaselis ve Teritoryumu Yüzev Araştırması 2012	Murat Arslan – Kemal Demirtaş Nihal Tüner Önen	224
• Sagalassos Arkeolojik Araştırma Projesi 2012 Yılı Yüzev Araştırmaları	Ralf Vandam – Eva Kaptijn Jeroen Poblome – Marc Waelkens	230
• Termessos Araştırmaları 2012	Mehmet Kürkçü	234
• Uylupınar Yerleşmesi (Erken Kıbyra) ve Çevresi Yüzev Araştırması 2012	F. Eray Dökü	239

DİĞER ÇALIŞMA RAPORLARI

• Antalya, Kaleiçi, 113 Ada 7 Parselde Sondaj Çalışmaları	Süleyman Atalay – Hülya Yalçınsoy	250
• Düver Yerleşim Tarihi Araştırmaları Projesi: 2012 Yılı Kurtarma Kazısı	H. Ali Ekinci – Tarkan Kahya	254
• Side Arkeoloji Müzesi'nde 2012'de Yürütölen Numismatik Araştırmaları	Ahmet Tolga Tek – Hüseyin Köker	260

CONTENTS

• <i>Surveys in Beydağları 2012</i>	<i>İsa Kızıgut</i>	164
• <i>Survey on Boğsak Island 2012</i>	<i>Günder Varinlioğlu</i>	169
• <i>Surveys for the Identification of Fossil Localities in the Province of Burdur, 2012 Campaign</i>	<i>F. Arzu Demirel</i>	174
• <i>Çaltılar Archaeological Project 2012</i>	<i>Nicoletta Momigliano</i>	178
• <i>Surveys in Isparta in 2012</i>	<i>Mehmet Özsait</i>	185
• <i>Research in the Kibyrtis in 2012</i>	<i>Thomas Corsten – Oliver Hüliden</i>	193
• <i>The Rough Cilicia Archaeological Survey Project: Palaeo-Environmental Research in 2012</i>	<i>Nurgül Karlioğlu – Ünal Akkemik Hülya Caner – Nicholas K. Rauh Lawrence O. Theller – Matthew J. Dillon Grace A. Conyers</i>	199
• <i>Surveys on Urbanization and Rural Settlements in Rough Cilicia 2012</i>	<i>Ümit Aydınöğlu</i>	204
• <i>Rough Cilicia Settlement History and Epigraphy Surveys 2012</i>	<i>Hamdi Şahin</i>	207
• <i>Archaeological Surveys at Konane (Conana) in 2012</i>	<i>Bilge Hürmüzlü – Murat Fırat Uygar Hecebil</i>	211
• <i>Epigraphic-Historical Geography Surveys in Eastern and Northeastern Lycia – Southwest Pisidia in 2012</i>	<i>Bülent İplikçioğlu</i>	215
• <i>Report on the 2012 Campaign at Oinoanda</i>	<i>Martin Bachmann</i>	218
• <i>The Survey of Phaselis and its Territorium 2012</i>	<i>Murat Arslan – Kemal Demirtaş Nihal Tüner Önen</i>	224
• <i>The 2012 Archaeological Survey of the Sagalassos Archaeological Research Project</i>	<i>Ralf Vandam – Eva Kaptijn Jeroen Poblome – Marc Waelkens</i>	230
• <i>Surveys at Termessos 2012</i>	<i>Mehmet Kürkçü</i>	234
• <i>Surveys in and around Uylupınar Settlement (Early Kibyra) in 2012</i>	<i>F. Eray Dökü</i>	239
OTHER REPORTS		
• <i>Sondages at Insula 113, Lot 7 in Kaleiçi, Antalya</i>	<i>Süleyman Atalay – Hülya Yalçınsoy</i>	250
• <i>The Düver Settlement History Research Project: Rescue Excavations in 2012</i>	<i>H. Ali Ekinci – Tarkan Kahya</i>	254
• <i>Numismatic Studies at the Side Archaeological Museum in 2012</i>	<i>Ahmet Tolga Tek – Hüseyin Köker</i>	260

Letoon 2011 ve 2012 Yılları Arazi Çalışmaları Ön Raporu

Preliminary Report on Fieldwork at Letoon in 2011 and 2012

Sema ATİK KORKMAZ – Mustafa H. SAYAR – Sebahattin KÜÇÜK – İsmail ERGÜDER
Ezel BABAYİĞİT – Levent EMMUNGİL – Eşe BİLGİÇ

Eşen Çayı'nın (Ksanthos) taşıdığı kalın bir alüvyon tabakası ile örtülünce derin bir sessizliğe gömülen Letoon'un kalıntıları 1840 yılında İngiliz subayı R. Hoskyn tarafından yeniden keşfedilip akabinde batı dünyasına bir konferansla tanıtıldıktan uzun bir süre sonra; 1962 yılında H. Metzger yönetiminde –1951 yılından itibaren Ksanthos araştırmalarını da gerçekleştirmekte olan Fransız ekip tarafından– başlanmıştır. Letoon'daki çalışmalar Fransız araştırmacıların yönetiminde 2006 yılına kadar kesintisiz olarak devam ettikten sonra, iki yıllık bir aranın ardından yine Fransız araştırmacıların yönetiminde 2011 yılına değin sürdürülmüştür. Letoon'daki araştırmalara sırasıyla H. Metzger, Chr. Le Roy, J. des Courtils, D. Laroche, L. Cavalier tarafından başkanlık edilmiştir. 2011 yılından itibaren çalışmalar Bakanlar Kurulu'nun kararı ve Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izinleri ve maddi destekleri ile Başkent Üniversitesi'ne emanet edilmiştir*.

After having been concealed under a thick layer of alluvium brought by the River Xanthos (Eşen Çayı), Letoon was discovered by the British officer R. Hoskyn in 1840 and presented to the Western world through a lecture. However, it took a long time for scientific research to start here. Indeed it was H. Metzger, director of the French Mission excavation at Xanthos since 1951, who initiated the work at Letoon in 1962. The French continued their work at Letoon uninterrupted until 2006. Then, after a gap of two years, they resumed the work and continued until 2011. The directors of the work at Letoon were H. Metzger, Chr. Le Roy, J. des Courtils, D. Laroche and L. Cavalier respectively. As of 2011, the work was bestowed on Başkent University by the decree of the Turkish government and with a permit and financial support from the Ministry of Culture and Tourism General Directorate of Cultural Heritage and Museums*.

* Ekibimizin üstlendiği bu zorlu görev sırasında çalışmalarımızda her zaman yardım ve desteklerini gördüğümüz Kültür ve Turizm Eski Bakanımız Sayın Ertuğrul Günay'a, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, Başkent Üniversitesi Rektörlüğü'ne ve kurucu rektörümüz Sayın Prof. Dr. Mehmet Haberal'a, Muğla Valiliğine, Fethiye Kaymakamlığı'na, Kumluova Belediye Başkanı Sayın A. Karaca'ya, Muğla İl Kültür Müdürlüğü'ne, Muğla Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'ne, Fethiye İlçe Özel İdare Müdürlüğü'ne, Fethiye Müze Müdürü Sayın İ. Malkoç'a ve tüm müze uzmanlarına, bakanlık temsilcileri Sayın A. Can'a, H. Uğuz'a, B. Okta'ya, TKİ Kurumu Genel Müdürü Sayın M. Aktaş'a, İ. Ergüder'e, E. Babayiğit'e ve lojistik desteklerimizi sağlayan Sayın E. Korkmaz, C. Gençler, S. Kargılı ve D. Mete'ye, kazı çalışmalarında büyük bir özveri ve vatanseverlikle didinerek çalışan ve ilk yılların zorlu lojistik şartlarına hiç yakınmadan

* We are greatly indebted to the former Minister of Culture and Tourism Mr. Ertuğrul Günay, who always supported and encouraged us, the General Directorate of Cultural Heritage and Museums, the Başkent University Rectorate and founding rector Prof. Dr. Mehmet Haberal, the Muğla Governorate, the Fethiye Kaymakamlığı, Kumluova Mayor A. Karaca, the Muğla Provincial Directorate of Culture, the Muğla Regional Board for Cultural Heritage, the Fethiye Özel İdaresi, the Fethiye Museum director İ. Malkoç and all the staff, state representatives A. Can, H. Uğuz and B. Okta, General Manager of TKİ M. Aktaş, İ. Ergüder, E. Babayiğit, as well as E. Korkmaz, C. Gençler, S. Kargılı and D. Mete for logistic support, all the team members for their devotional and patriotic work despite all the logistical difficulties of the first years, our families, our students, our workers from Kumluova, and the first babies of the Letoon team: Ali Ural Korkmaz, Kerem Babayiğit and Bora and Kaya Bulba.

Res.1
Hava fotoğrafı,
LAAP başlangıcında
genel görünüm 2011
Fig. 1
Aerial photo taken
at beginning of
LAAP in 2011

09.12.1988 tarihinde organik olarak bağlı olduğu Ksanthos ile birlikte, UNESCO Dünya Miras Komitesi'nin hazırladığı Dünya Kültür Mirası Listesi'ne 484 numarayla "kültürel" (ii) ve (iii) kriterlerine uygunluğu nedeniyle dahil edilmiş olan Letoon'daki yeni dönem çalışmalarında öncelikle alana ilişkin olarak bir yönetim değerlendirilmesi yapılmıştır. Kültürel değerlerinin önemi ve eşsizliği nedeniyle gerek araştırılarak gelecek kuşaklara aktarılması amacıyla, gerekse yeni bir yönetim stratejisi ile ivedilikle sürdürülebilir bir alan yönetim planı oluşturulması, detaylı temizlik, envanter ve belgeleme, acil koruma, acil basit onarım, ileriye dönük restorasyon çalışmalarının planlanması, jeofizik etütler, araştırma ve kazı çalışmaları, jeomorfolojik araştırmalar, epigrafik araştırmalar ve alan düzenlemesi başlıklarının oluşturduğu multi-disipliner Letoon Arkeolojik Araştırma Projesi (LAAP) başlatılmıştır. Bu bağlamda öncelikle daha önceki kazılar sırasında açığa çıkarılmış yapıların durum tespit ve analiz raporlarının hazırlanmasına ve acil basit onarıma özel bir önem verilmiştir (Res. 1).

1. Kazı ve Araştırma Çalışmaları

1.1. Tiyatro (S. Atik Korkmaz – E. Bilgiç – İ. Yılmaz)

Romaia şenliklerinin düzenlendiği Hellenistik Dönem'e tarihlenen Letoon tiyatrosunda önceki yıllarda gerçekleştirilen kazı ve araştırmalar kapsamında, kısmen alüvyon dolgu altındaki caveanın temizliği ve orkestranın kuzey

göğüs geren tüm ekip üyelerimize, ailelerimize, öğrencilerimize, Kumluovalı işçilerimize ve Letoon ekibinin ilk bebekleri olan Ali Ural Korkmaz, Kerem Babayigit ile Bora ve Kaya Bulba'ya sabırları için teşekkürü bir borç biliriz.

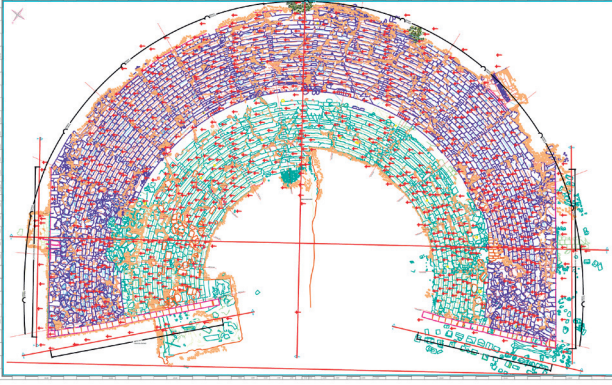
Letoon was added to the UNESCO World Heritage List no. 484 conforming to "cultural" (ii) and (iii) criteria together with Xanthos on 9 December 1988. The new phase of work here gave priority to assessing the site management. The multi-disciplinary Letoon Archaeological Research Project (LAAP) was formed under the following headings: detailed cleaning, inventorying and documentation, urgent protection, urgent basic repair, planning of future restoration works, geophysical studies, surveys and excavations, geomorphological surveys, epigraphic studies and site arrangement. This was done to sustain this cultural heritage for future generations and to prepare an immediate site management plan with a new administrative strategy due to the importance and uniqueness of their cultural values. Within this frame, priority was given to assessing the current situation and to preparing analysis reports for structures already uncovered in previous excavations as well as to do urgently needed basic repair work (Fig. 1).

1. Excavation and Surveys

1.1 Theatre (S. Atik Korkmaz – E. Bilgiç – İ. Yılmaz)

The Letoon theatre, dated to the Hellenistic period when Romaia festivals were held, was excavated in the previous years. The cavea, partially buried under alluvium, was cleaned and uncovered in the north half up to the proedria seats. In addition, soundings were dug at the orchestra, but rising ground waters prevented the completion of the work. Therefore, all the wastewater from nearby greenhouses collected in the south-west part of the orchestra.

Res. 2 Tiyatro rölöve çalışması ve $T_{A1/12}$ açması, 2012
Fig. 2 Relevé work at theatre and trench $T_{A1/12}$, 2012

yarısının prohedria koltuklarının üzerine kadar kazısı gerçekleştirilmiştir. Yanı sıra orkestrada çeşitli sondajlar yapılmış ancak yükselen taban suyu problemi nedeniyle kazısı tamamlanamamıştır. Bu nedenle orkestranın güneybatı yarısında civardaki seraların atık sularının toplandığı büyük bir çukur oluşmuştur.

2012 yılında jeofizik çalışmalarında ölçülen LT1, LT2 ve LT3 profillerinin iki boyutlu ters çözüm kesitlerinin değerlendirilmesine paralel olarak LT3 kesitinin 45. metresinde tiyatronun kuzeybatı paradosu ve proskenion mimarisinin anlaşılmasına yönelik bir açma ($T_{A1/12}$), daha önceki araştırmacılar tarafından gerçekleştirilen (S97) sondajını da kuzeybatı yönde içine alacak şekilde kuzey analemna duvarının kuzeybatısında ve beklenen olası skene ile cavea arasında kuzeybatı paradosu yönünde oluşturulmuştur (Res. 2). Aynı zamanda orkestranın mevcut bakımsız görünümünün düzeltilmesine yönelik alüvyon dolgunun boşaltılmasının da hedeflendiği bu çalışma, jeofizik sonuçları ile birbirini destekler paralellikte veriler elde edilmesini sağlamıştır. 2,10 m.'ye kadar herhangi bir kültür katmanına rastlanmamış alüvyon dolgu toprakla birlikte Tümtümtepe'nin batı eteklerinden ve tiyatronun kuzeyinden bu alana akarak gelen naylon poşetler, ince cidarlı yüzey seramiği ve yine akıntının taşıdığı cam kırıklarına rastlanmıştır. 2,10 m.'de kiremit kırıklı hidrolik harç, 2,94 m.'de devam eden kiremit kırıklı hidrolik harçla birlikte yoğun pişmiş tuğla katmanı, 3,02 m.'de parados kuzeybatı duvarına ait ilk in situ blok ve 3,40 m.'de proskeniona ait Dorik bezeme öğelerine sahip ilk geison bloğuna rastlanmıştır. Akabinde geison bloklarına ve Dorik bir sütun başlığına ait parçalar ile yarım sütun pilasterlere ait bloklar ele geçmiştir (Res. 3). Blokların mevcut görünümü bir deprem izine işaret etmektedir. Açma daha önceki kazılar sırasında orkestranın merkezine kadar takip edilen ve üzerleri tekrar kapatılan prohedria koltukları hakkında veri toplamak üzere güneydoğu yönünde genişletilmiştir

Res. 3 Tiyatro rölöve projesi kapsamında alan çalışması, 2012
Fig. 3 Fieldwork within frame of theatre relevé project, 2012

In 2012 geophysical surveys LT1, LT2 and LT3 profiles were scanned, and after assessing the two dimensional reverse-solution sections, we excavated a trench ($T_{A1/12}$) to clarify the north-west parados and proskenion architecture at the 45th meter of LT3 section. This trench encompasses Sondage S97 dug by the previous team and is located on the north-west part of the north analemna wall, towards the anticipated north-west parados between the skene and cavea (Fig. 2). This work also aimed at clearing the alluvial filling to improve the look of the orchestra, which also provided us with data in parallel with the geophysical survey results. No cultural stratum was attested up to 2.10 m. The alluvial filling contained nylon bags, fine walled pottery and glass sherds brought by the flow from the west foot of Tümtümtepe and the north of the theatre. At 2.10 m. we uncovered hydraulic mortar with brick grains; at 2.94 m. intensive bricks together with the hydraulic mortar containing brick grains; at 3.02 m. the first in situ block of the north-west wall of the parados; at 3.40 m. the paraskenion's first geison block with Doric decorative elements. Further on were geison blocks, fragments of a Doric capital and blocks of semi-column pilasters (Fig. 3). The blocks seem to have fallen due to an earthquake. The trench was expanded south-eastward in order to obtain data regarding the proedria seats, which were followed up to the centre of the orchestra and then covered again by the previous team ($T_{A2/12}$). Except for the Doric capital in small fragments, other architectural elements were left in situ and covered by geotextile in order to preserve the traces of the earthquake. The trench was taken under protection with a dismantlable fence erected around it until the 2013 campaign. As at the north and south entrances, the proskenion is also understood to integrate Ionic and Doric elements. The work has compiled much information on the entrances and the proskenion's architectural decoration.

(T_{A2}/12). Küçük parçalı Dorik başlık dışındaki diğer mimari öğeler mevcut deprem izinin korunması için jeotekstille örtülerek yerinde bırakılmıştır. 2013 sezonuna değin açmanın etrafı gerektiğinde sökülme imkanı bulunan portatif demir panel çit ile koruma altına alınmıştır. Proskenion kuzey ve güney giriş kapılarında olduğu gibi İonik ve Dorik öğeleri bir arada barındırdığı anlaşılmaktadır. Yapılan çalışma ile tiyatronun girişlerine ve proskenionun mimari bezemesine yönelik olarak önemli veriler toplanmıştır.

Mimari Belgeleme Çalışmaları ve Restorasyon Projesi Hazırlığı (A. Özgeç – H. Beraha)

Tiyatronun masklarla, satyrlerle ve sakallı, sakalsız erkek figürleriyle zenginleştirilmiş kuzey vomitoriumun diğer yöndeki girişin aksine alınlıksız olarak planlanmış olan Dorik ve İonik bezemeli cephesi tam yüksekliğinde günümüze kadar ulaşmış olmasına karşın oldukça kötü korunmuş durumdadır.

Daha önce düşmek üzere olan kabartmalı dört metobu yerinde tutmak adına dikey borularla bir koruma önlemi sağlanmışsa da yeterli değildir. Analemna duvarı bu noktada bel vermiştir ve çatlaklar vardır. Bu nedenle caveanın yıkılmış oturma sıraları arasından görünen bir lahde dayanılarak nekropolün üzerine inşa edildiği düşünülen kuzeybatı kanat ve özellikle giriş kapısına yönelik olarak kazı çalışmalarının akabinde 2012 yılının Kasım ayında Z+F Imager 5006h model lazer tarayıcı kullanılarak 133 adet yüksek çözünürlüklü tarama yapılmış ve SLR kamerayla çekilen fotoğraflarla renklendirilmiştir (Res. 3). Renklendirilen, kaydedilen, filtrelenen ve temizlenen veriler 2.843.487.501 adet noktadan oluşan bir nokta bulutu oluşturmaktadır. Elde edilen verilerle 2013 yılında yapının kuzeybatı kanadını öncelikle ayakta tutmak ve sağlamlaştırmak amacıyla acil olarak uygulanması gerekliliği bulunan bir restorasyon projesi ofis ortamında hazırlanmaktadır.

1.2. Erken Hristiyanlık Kilisesi

(S. Atik Korkmaz – M. Yıldız)

Tapınakların güneyinde, ancak bu kez eski dini yapıardan farklı şekilde doğu-batı yönünde ve bir manastır kompleksine (?) bağlı olarak bir kilise inşa edilmiştir. İnşa tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte Iustinianus ve Heraclius dönemlerinde İ.S. 6. yy.'da inşa edilmiş olduğu öne sürülmektedir. Batı yönde bir bölümü Hadrian Nymphaionu'nun üzerine oturan kilise üç neflidir. Orta nef, yan neflerden altışar ayakla ayrılmaktadır. Yapıda gerçekleştirilmiş olan en önemli değişiklik orta ve yan nefler arasındaki blokajlardır. Bunların da

Res. 4 Kilisedeki çalışmalar, 2012

Fig. 4 Work at church, 2012

Architectural Documentation and Preparation of a Restoration Project (A. Özgeç – H. Beraha)

The poorly preserved north vomitorium has survived in full height. It does not have a pediment unlike the other vomitorium, but its façade is decorated with Ionic and Doric elements enriched with masks, satyrs, and male figures with or without beard.

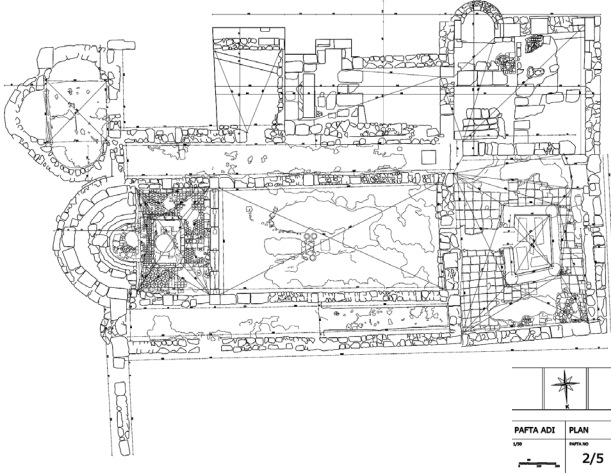
Four metopes with reliefs were about to fall down so they had been supported with vertical pipes, which were not enough. The analemna wall has bulged here with some cracks. Therefore, it is thought that the north-west wing rests on a necropolis based on a sarcophagus visible through the rows of seats in the damaged part of the cavea. After these excavations that investigated this wing and particularly the entrance, we scanned the area using Z+F Imager 5006h model laser scanner in November 2012. 133 high resolution scans were made and coloured with photos taken with an SLR camera (Fig. 3). Data coloured, recorded, filtered and cleaned constitute a dot cloud of 2,843,487,501 dots. An emergency restoration project is under preparation at the office in order to reinforce the north-west wing in 2013.

1.2 Early Christian Church

(S. Atik Korkmaz – M. Yıldız)

South of the temples but in an east-west alignment different from the former religious buildings, a church was built as part of a monastery complex (?). Although the precise date of construction is not known, it is claimed to have been built in the 6th century during the reigns of Justinian and Heraclius. The three-aisled church rests partly on the Hadrian Nymphaion in the west. The nave is separated from the side aisles by six piers. The most

Res. 5 Kilise planı, 2012
Fig. 5 Plan of church, 2012

İ.S. 7. yy.'dan önce ya da sonra yapıldıklarını söylemek zordur. Yapının finansörü olan Eutyches'in adı, trikonhos, üç yapraklı yonca planlı manastır olduğu düşünülen ek bina kompleksinde bir taban mozaikinde yer almaktadır. Yapının orta ve yan nefleri de hayvan motiflerinin de yer aldığı bitkisel ve geometrik mozaiklerle bezelidir. Apsis doğudadır ve üç basamaklı bir synthronona sahiptir. Bu alan tapınaklardan ya da nymphaiondan sökülmuş mermerlerle oluşturulmuş opus sectile ile kaplıdır. Batıda, girişte bir nartheks bulunmaz. Burada zemini tuğla ile kaplı bir atrium yer alır. Yapının kazısı uzun yıllar önce kısmen gerçekleştirmiş olsa da, detaylı bir yayını henüz yapılmamıştır. 2011 yılından itibaren o tarihteki mevcut durumu nedeniyle ivedilikle ele alınan yapının, detaylı temizliği, temel mimari konstrüksiyonunun anlaşılmasına yönelik çalışmalar, acil onarımı ve 2012 yılından itibaren de manastır kompleksinin (?) kazı ve düzenleme çalışmaları başlatılmıştır. Kompleksteki kazının yapının temel mimari planına ve fonksiyonuna açıklık getirilmesine yönelik olmakla birlikte stratigrafinin belirlenmesi de amaçlanmıştır. Bu bağlamda (KA₁/12), (KA₂/12), (KA₃/12) sondajları ve temizlik çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Res. 4). Daha önce yapılmış kazılar stratigrafinin belirlenmesi hedefini kısmen engellemektedir. Kilisedeki çalışmalar kapsamında yapının kroki ve ölçekli çizimleri tamamlanmıştır (Res. 5).

Kilisede Gerçekleştirilen Acil Basit Koruma Önlemleri ve Onarım

(S. Küçük – Ö. Yıldırım – H. Aktaş – C. Can M. Şahin – B. Küçük – C. Özgeç)

Taban mozaiklerinden günümüze ulaşabilen bölümler arasında, kuzey ve güney nef mozaikleri oldukça fazla yapısal bozulmaya uğramıştır. Yapının genelinde

Res. 6 a-b Kilise taban mozaiki ve terrakotta taban döşemesi onarımı, 2011
Fig. 6a-b Repair of floor mosaics and terra cotta flooring at church, 2011

important modification in the building is the blockage between the nave and side aisles. It is difficult to state whether these were built before or after the 7th century. The name Eutyches, the sponsor of the structure, is given in the floor mosaic of the annex, thought to be a triconch monastery. The nave and side aisles of the structure are paved with mosaics depicting floral and geometric compositions with animal figures. The apse in the east has a three-stepped synthronon. This area is paved with opus sectile made from marbles removed from these temples or the nymphaion. There is no narthex on the west, but an atrium with brick-paved floor. Although the building was excavated partially years ago, its detailed publication has not been made yet. As of 2011 the monument came under urgent investigation due to its poor condition. Detailed cleaning, assessment of its basic architectural construction and urgent repair were conducted. Beginning with the 2012 excavation, the arrangement of the monastery complex (?) was initiated. The excavation aimed not only at clarifying the basic architectural plan and function but also the stratigraphy. For this purpose sondages (KA₁/12), (KA₂/12), (KA₃/12) were dug and

tesseraların büyük bölümü yok olmuştur. Tesseraların olmadığı alanlarda, statumen ve rudus katmanları ve katmanlar arası boşluklar görülebilmektedir. Bu nedenle çökmeler yüzeyde engebeli bir doku görüntüsü oluşmuştur. Her yıl bahar mevsiminde yükselen taban suyu nedeniyle su altında kalan yapı uzun yıllardır temizliği gerçekleştirilmeden naylon örtü altında bırakıldığından yüzeydeki bitkiler mozaik alanları içinde büyümüştür. Yatak harcı içinde dolgu harcı altına kadar ulaşan bitki kökleri nedeniyle taban mozaiklerinde parçalanma ve kopmalar olmuştur. Planlandığı şekilde yapının tümünde 2011 yılından itibaren durum tespit raporları hazırlanarak taban mozaiklerinin, opus sectile ve terra kotta taban kaplamalarının deprem izleri korunarak acil basit onarımları gerçekleştirilmiştir (Res. 6a-b). Çalışmalar kapsamında mevcut durumu ile korunması planlanan mozaik alanlarda, dolgu harcı ve taş blokaj arasındaki boşalmalar ve bozulmalar için primal ac 33 ile hazırlanan enjeksiyon harçları kullanılarak sağlamlaştırma ve dolgu işlemleri yapılmış, yatak harcından tamamen kopmuş tesseralar, hazırlanan hidrolik kireç harçları ile mevcut yerlerinde kullanılmış, tessera aralarındaki boşluklar da benzer harçlar hazırlanarak, detay temizliklerle eş zamanlı uygulanmıştır. Detay temizlikler, mekanik yöntemler ve non-iyonik deterjanla gerçekleştirilmiş, tessera kenarlarında dolgu harçları yapılmıştır. Temizlik ve sağlamlaştırmadan sonra tüm yüzeylerde paraloid B 72 koruyucu olarak uygulanmıştır. Çevre düzenlemesi yapılabildiği açık halde korunamayacağı için çalışmaların akabinde tüm alan jeo-tekstil ile kapatılarak üzerine 3-4 cm. kalınlığında dere çakılı serilmiştir. Böylece kış aylarında çok yağış alan bu bölgede yapının üzeri kapanana değin taban mozaiklerin korunması sağlanmıştır. Mozaik alanlar ile benzer durumda olan tuğla zemin döşemesinde, toprak ve bitki temizliği yapıldıktan sonra hazırlanan non-iyonik çözeltiler ve su buharı ile yüzey temizlikleri yapılmış, montaj harcından ayrılmış olan tuğlalar hazırlanan enjeksiyon harcı ile tekrar sabitlenmiş ve derz dolguları yapılmıştır. Tüm yüzeyde akrilik koruyucu uygulanmış, jeo-tekstil ve dere çakılı ile alan kapatılmıştır. Moloz taş ve alandaki tapınaklara ait blok taşlar ve kireç harç kullanılarak yapılmış duvarlarda mekanik temizlikler yapılmış ve duvar örgüsünde boşalan alanlarda lokal dolgu kireç harç uygulanmıştır. Duvar üst yüzeylerinde de bakım uygulanmıştır. Koruma örtüleri 2012 yılında kaldırılarak durum tespit raporu hazırlanmış ve gerekli basit onarımlar sonrasında jeo-tekstiller yenilenerek yapı tabanı tekrar dere çakılı ile örtülmüştür. Yapının güneyinde atıl durumda bırakılmış eski açma toprakları kontrollü olarak alandan toprak deposuna kaldırılmış, kesitler düzenlenmiş ve burada arazinin görünümünü bozmayacak şekilde hem güvenlik

cleaning was conducted (Fig. 4). Former excavations partially hinder the determination of the stratigraphy. A sketch and scale drawings of the church have been completed (Fig. 5).

Urgent Basic Protective Measures and Repair Work at the Church (S. Küçük – Ö. Yıldırım – H. Aktaş
C. Can – M. Şahin – B. Küçük – C. Özgeç)

Among the extant floor mosaics those of the north and south side aisles have deteriorated greatly. Most of the tesserae have disappeared completely. Statumen and rudus layers as well as gaps between the layers are discernible where the tesserae are missing. Thus downward caving has produced a wavy, uneven surface. The building is flooded every year when the ground waters rise, and although a nylon sheet covered it, it has not been cleaned over the years, thus causing plants to grow in the mosaic pavements. The plant roots have reached beneath the filling mortar in the bedding, thus causing great destruction. Thus as planned, condition assessment reports were prepared in 2011, and urgent simple repairs of the floor mosaics, opus sectile and terracotta paving were carried out preserving the traces of earthquakes (Figs. 6a-b). It was decided that the mosaic pavements were to be conserved in their current situation, and therefore cavities and deterioration in filling mortar and stone blockage were filled and reinforced with injection mortars using primal ac 33. Tesserae detached from their mortar were fitted back to their original places using hydraulic mortar; cavities between tesserae were filled with similar mortars at the same time as the detailed cleaning work. Detailed cleaning work was done with mechanical methods and non-ionic detergents, and edges of the tesserae were applied with filling mortar. All the surfaces were applied with paraloid B 72 for protection after cleaning and reinforcement. As the area cannot be left exposed until landscaping is completed, we placed geotextile over the entire monument and laid a 3-4 cm. thick layer of stream pebbles. Thus, protection of mosaics was achieved temporarily until it is roofed over in this region characterised by high precipitation during the winter months. The brick flooring was also in a similar condition as the mosaics. After removing the earth and plants, the paving surface was cleaned with non-ionic solutions and water vapour. Loose bricks were fixed in their places using injection mortar, and mortar was then filled between the bricks. The entire area was applied with an acrylic preservative and covered with geotextile and stream pebbles. The walls built with rubble and blocks from the temples and lime mortar were cleaned mechanically,

hem de alan düzenlemesi kapsamında yerel taşlardan kuru örgü ile bir istinat duvarı oluşturulmuştur. Çalışmaların tamamlanmasının ardından yapının etrafı gerektiğinde sökülebilen portatif panel demir çit ile koruma altına alınmıştır.

1.3. Anıtsal Çeşme Yapısı, Kutsal Kaynak ile Kutsal Yol Temizlik ve Koruma Çalışmaları (S. Atik Korkmaz – S. Küçük – Ö. Yıldırım)

Tapınak alanının güneybatısında ve kilisenin batısında yer alan Roma Dönemi'nde inşa edilmiş yarım daire planlı ve ranke bezemeli üstyapıya sahip bir portikonun büyük bir havuzu çevrelediği, İmparator Hadrian'a ithaf edilmiş bir heykelin ithaf yazıtının ele geçtiği anıtsal bir çeşme yapısı mevcuttur. Yapının batısından iki eksedranın yer aldığı dikdörtgen planlı bir mekân bulunmaktadır. Çeşmenin havuzunun doğusunda, ilk su kaynağının yer değiştirmesiyle eski kaynağın güneyinden kaynakayan kutsal suyun üzerine Hellenistik Dönem'den itibaren moda olduğu şekliyle mağarayı çağrıştırır şekilde tonozlu bir oda inşa edilmiştir.

2011 yılından itibaren gerçekleştirilen çalışmalarla kutsal yolla birlikte ve çeşmenin kuzey duvarı kısmen temizlenmiş, bitki örtüsü ve çöplerden arındırılmıştır. Temizliğin ardından andezit moloz taş ve kireçtaşı bloklar kullanılmış olan yapının duvarlarının düşük basınçlı su kullanılarak yüzey temizlikleri gerçekleştirilmiştir. Moloz taş ve kireç harçlı duvarlarda kireç derz dolguları ve keeping uygulanmıştır.

2. Temizlik Çalışmaları, Alan Düzenlemesi ve Mimari Düzenleme

(S. Atik Korkmaz – M. Altınay – E. Oflaz – İ. Yılmaz)

2011 yılı kazı ve araştırma sezonunda Letoon Öreni için elzem olan temizlik çalışmaları ivedilikle gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda alanın detaylı bitki temizliği güneydoğudan başlanarak, kuzeybatıya doğru tüm sit alanını kapsayacak şekilde tamamlanmıştır. Bilindiği üzere alandaki mevcut su problemi nedeniyle özellikle Anıtsal Nymphaion ve Tören Yolu yüzeyini tamamen kaplamış olan sazlıktan oluşan bitki örtüsü ve balçık kaldırılarak ziyaretçilerin kentin güneybatı kesimine ulaşabilmelerine imkan sağlanmıştır. Çalışmalar sırasında doğal faunanın bozulmamasına itina edilmiştir. Temizlik çalışması 2012 sezonunun başlangıcında da tekrarlanmıştır. 2011 yılında ören yerinin doğal dokusuna uygun olarak ziyaret güzergahı üzerinde belirlenen ağaçların etrafında kireç harçlı taş oturma alanları oluşturularak dinlenme alanları düzenlenmiştir (Res. 7). Ziyaretçi

and cavities were filled with local lime mortar filling. The top surfaces of the walls were applied keeping. Protective covers were lifted in 2012, and the current condition was reported. After simple repairs, new geotextiles were laid and the floor of the building was covered with stream pebbles. The excavated earth piled up south of the area was removed under control to the earth depot. Profiles were maintained, and an unmortared wall of local stones was built for safety within the frame of landscaping that would not alter the look of the site. When the work was completed, the monument was fenced off with a portable panel iron fence that was easily dismantlable.

1.3 Cleaning and Protection Work at the Monumental Fountain, Sacred Spring and Sacred Road (S. Atik Korkmaz – S. Küçük – Ö. Yıldırım)

In the south-west part of the sanctuary and to the west of the church is a semi-circular monumental fountain dedicated to Emperor Hadrian as inferred from a dedicatory inscription of a statue of him. The fountain comprised a portico surrounding a semi-circular pool and was decorated with tendrils on top. On the west side of the structure is a rectangular room containing two exedrae. To the east of the pool is a vaulted room recalling a cave, as was the trend as of the Hellenistic period, where the sacred spring comes out – actually south of the former spring.

In 2011 the sacred road and the north wall of the fountain were partially cleaned of vegetation and garbage. Then the wall surfaces of the monument built with andesite rubble and limestone blocks were cleaned using low-pressure water. The walls with rubble and lime mortar were filled with lime mortar and applied keeping.

2. Cleaning Work, Landscaping and Architectural Arrangement

(S. Atik Korkmaz – M. Altınay – E. Oflaz – İ. Yılmaz)

In the 2011 campaign cleaning work of vital importance was conducted. Detailed vegetal cleaning of the entire site was carried out starting from the south-east and progressing north-west. Due to the ground water issue at the site, the monumental fountain and ceremonial road were entirely covered with reeds and wet clay, and they were cleaned to facilitate the access of visitors to the south-western part of the site. We paid utmost care not to disturb the local fauna. The cleaning work was repeated at the beginning of the 2012 campaign. In 2011

Res. 7 Ağaçlar etrafında oluşturulan oturma alanları, 2011
Fig. 7 Benches for visitors, 2011

girişinden tiyatro yönünde ve bu noktadan itibaren tapınaklar yönünde uzanan mevcut güzergâhda beyaz renkli ve tuz içermeyen ince dere çakılı kullanılarak gezi yolları düzenlenmiş ve alanın düşük bir maliyetle ve doğal görüntüsünü değiştirmeden Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından planlanan çevre düzenleme projesi hayata geçirilinceye değin geçici olarak gezi güzergâhları oluşturulmuştur.

Tapınakların görüntüsünü kuzey yönde tamamen kapatan ve destek duvarlarının yer yer yıkılmış olması sebebiyle bakımsız bir görüntü arz eden alanda (Terminus post quem olarak üretim tarihi 2001 olan bisküvi ve çerez ambalajları ile modern çocuk ayakkabısına rastlanmıştır) bu noktada daha önce de sergilenen ancak zaman içinde bitki örtüsü ve toprağa karışmış olarak alanın merkezinde bakımsız bir görüntü arz eden Leto Tapınağı'na ait muhteşem üst yapı elemanları, arşitravdan başlayarak friz, diş sırası, geison ve çatı kiremitlerine ait bloklar ile üst sütun tamburları, başlıklar, köşe başlıkları, cella duvarının üst sırasında yer alan bukefalion frizi ve ante başlıkları gelecek yıllarda yapılacak olan restorasyon çalışmalarına ön hazırlık amacıyla ve yapının mevcut üstyapı elemanlarının hem daha iyi korunmalarını sağlamak hem de görselliklerini artırabilmek için Leto Tapınağı'nın cella duvarının kısmi restorasyonu için hazırlanmış, ancak restorasyonda kullanılmamış ve Artemis Tapınağı'nın kuzeyinde atıl durumda duran bloklardan oluşturulan podyum üzerinde yapıda kullanıldıkları özgün konumlarına uyulmaya çalışılarak mimari düzenleme çalışmaları kapsamında geçici olarak yerleştirilmişlerdir (Res. 8). Bu düzenlemeye, 2012 yılında Leto Tapınağı'na ait antae başlıkları da dahil edilmiştir.

2012 yılında kuzey portikosunun doğu bitiminde yer alan ve suni teraslar yönünde devam eden ancak kazı

Res. 8 Tapınak elemanları mimari düzenleme çalışmaları, 2012
Fig. 8 Architectural arrangement work for temple elements, 2012

certain trees were planted along the visitor route, and stone benches with lime mortar were built by these trees for visitors (Fig. 7). The visitor route starting from the entrance to the theatre and extending toward the temples was covered with fine, white stream pebbles not containing any salt to facilitate visits. This was done without altering the look of the site and with little cost until the landscaping project foreseen by the Ministry of Culture and Tourism can be completed.

The supporting walls had fallen at places and were blocking the view of the temples from the north. The area where architectural elements of the Leto Temple are displayed in the centre looked very untidy, overgrown and full of garbage (with a terminus post quem of 2001 obtained from dated modern trash), and rather unpleasant. To improve this area, the blocks of Leto Temple, which were prepared for use in the restoration of the temple but not used for some reason and thus lying to the north of Artemis Temple, were placed to form a podium. All the elements of the magnificent superstructure starting from the architrave, frieze, dentils, geison, blocks belonging to the roof tiles and upper column drums, capitals, corner capitals, and boukephalion frieze crowning the cella wall and anta capitals were placed on top of that podium following as much as possible their original placement in order to improve their visual quality and protection (Fig. 8). Anta capitals of the Leto Temple were incorporated into this arrangement in 2012.

The stairs at the east end of the north portico extending toward the terraces were uncovered again in 2012, for they were concealed under earth deposited from above. This arrangement was supported with an unmortared retaining wall of local stones that will prevent earth flow due to heavy rains in the winter and spring months and

sonrasında yıllar içerisinde akıntı toprak sebebiyle tamamen kapanmış olan basamaklar temizlenerek sit alanına kazandırılmıştır. Düzenlenen kesit arazinin görünümünü bozmayacak ve kış ile bahar aylarındaki yoğun yağışlarla oluşabilecek toprak kaymalarını da engelleyecek şekilde yerel taşlardan kuru örgü bir istinat duvarı ile desteklenmiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü uzmanlarınca 2013 yılında uygulanacak bir çevre düzenleme projesi oluşturulmuştur. Bu program dahilinde tanıtım levhaları multidisipliner çalışmaların sonuçlarını içerir şekilde yeniden düzenlenmiştir.

3. Arşitrav Bloklarının Konservasyonu ve Restorasyonu (S. Küçük – M. Altınay – E. Oflaz – S. Şahin – A. Çalışkan)

Letoon Arkeolojik Araştırma Projesi (LAAP) kapsamında Leto Tapınağı'nda gerçekleştirilmesi planlanan bir anastylosis uygulaması öncesinde yapıya ait mimari parçaların birleştirilmesi, yüzey temizliklerinin tamamlanması ve arşitrav bloklarının konservasyonu gerçekleştirilmiştir. Mimari parçaların açık koşullarda bırakılması yüzey korozyonu oluşumu, biyolojik bozulma ve malzeme kaybı sonuçlarını doğurmuştur. Yürütülen bu uygulama süreci ile malzeme deformasyonunun en aza indirilmesi amaçlanmıştır. Birleşebilen her bir blok alınarak kum havuzu içerisinde denenmiş, birleşebilen yüzeyler pordan arındırılmış ve her bir birleşme yüzeyinde dört adet fiber bar ve araldite kullanılarak birleştirme işlemi gerçekleştirilmiştir. Birleşen parçalarda açık bölümlerde dolgu işlemleri uygulanmıştır (Res. 9).

4. "Büyük Ev" Duvar Sıvalarının Konservasyonu (E. Bilgiç – C. Can – M. Şahin)

Terasların güneybatısında daha önce kazı yapanlarca "Büyük ev" olarak adlandırılan yapıda 2009 yılında oluşturulmuş olan açmalarda açığa çıkarılan ve kış aylarında uzun süre biriken sular altında kalan stuko kullanılmış duvar sıvaları ile taban kaplamasının hava şartlarına daha fazla dayanamayacak olmaları nedeniyle, acil konservasyonları ve düzenleme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Açma içinde su birikmesini önlemek amacıyla dokümantasyonları gerçekleştirilen kesitler 2011 yılında stratigrafinin belgelenmesine olanak verecek şekilde kuzeyde kesitler korunarak kaldırılmıştır. 2012 yılında ise alanda duvarlarındaki stukolu sıvaların ön yüzünde koruma amaçlı bırakılmış olan toprak, su birikmesi nedeniyle oluşmuş yosun tabakası gibi kalıntılar mekanik olarak temizlenmiş, taşıyıcı yüzeyden ayrılmış bölümlerde akrilik reçine ile sağlamlaştırma

Res. 9 Arşitrav bloklarının konservasyonu ve restorasyonu, 2012
Fig. 9 Conservation and restoration of architrave blocks, 2012

that will not disturb the landscape. A landscaping project was prepared by the specialists of the Ministry of Culture and Tourism General Directorate of Cultural Heritage and Museums, and it will be implemented in 2013. Within this frame information panels were rearranged to reflect the multidisciplinary works.

3. Conservation and Restoration of Architrave Blocks (S. Küçük – M. Altınay – E. Oflaz - S. Şahin – A. Çalışkan)

Before the anastylosis implementation foreseen for the Leto Temple within the frame of the Letoon Archaeological Research Project (LAAP), we put together the architectural elements, completed surface cleaning and conservation of the architrave blocks. As the architectural elements were exposed to the elements in open-air superficial corrosion, biological deterioration and loss of material have taken place. This work aimed at minimizing the material deformation. Pieces that might unite were tested in a sand pool; connectable faces were cleaned of residue; on each uniting surface four fibre bars and araldite were used to join them. Uniting pieces were finalized with fillings in the open areas (Fig. 9).

4. Conservation of Wall Plaster of the "Large House" (E. Bilgiç – C. Can – M. Şahin)

The "Large House", so-called by the former excavators, was uncovered in 2009. It contained wall plaster with stucco; however, the wall plaster and flooring were exposed to rainwater accumulating in the trenches. They were urgently conserved and arranged, as they would not resist any longer. In order to prevent water accumulation in the trenches after documentation, the profiles were removed in 2011 except the north profiles, which

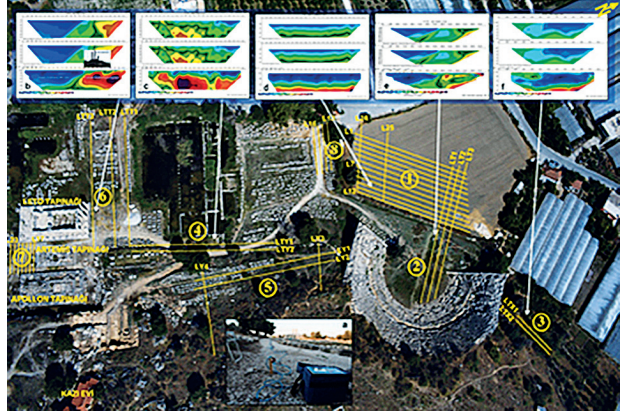
Res. 10 “Büyük Ev” harç ve duvar sıvaları konservasyonu, 2012
Fig. 10 Conservation of mortar and plaster at “Large House”, 2012

gerçekleştirilmiştir. Daha sonra tüm sıva kenarlarında destekleyici dolgular yapılmıştır. Bu alandaki tüm sıva yüzeylerinde hazırlanan çözelti ile kompres yapılarak yüzey temizliği gerçekleştirilmiş ve tüm yüzeye koruyucu uygulanmıştır. Harç ve çakıl taşı kullanılarak yapılmış terrazzolu taban döşemesinde genel temizlik yapılarak koruyucu uygulanmıştır (Res. 10).

5. Jeofizik Özdirenç Çalışmaları

(İ. Ergüder – E. Babayiğit)

Letoon’da sekiz ayrı alanda, gömülü kültür varlıklarını araştırmak amacıyla jeofizik özdirenç (rezistivite) etütleri Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu Genel Müdürlüğü, Etüt Proje ve Tesis Dairesi Başkanlığı, jeofizik ekibi tarafından 2011 ve 2012 yıllarında sistematik olarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmada gömülü kültür varlıklarının araştırılmasında en çok kullanılan ve en duyarlı jeofizik yöntemlerden biri olan özdirenç (rezistivite) yöntemi, elektrik profili ölçüsü şeklinde uygulanmıştır. Çok elektrotlu özdirenç cihazı kullanılarak toplam 39 adet profil (kesit) üzerinde 3078 adet elektrik ölçü alınmıştır (Res. 11a). Jeofizik etütte elde edilen özdirenç değerlerine göre, tüm kesitlerin bilgisayar ortamında, özdirenç grafikleri, yer-elektrik kesitleri, 2-B yapma-kesitleri, 2-B ters çözüm kesitleri, 2-B ve 3-B özdirenç anomali haritaları yapılmıştır. Etüt alanları tüm verilerin denetiminde analiz edilmiş, arkeolojik açıdan yapılan değerlendirmeler, yorumlar ve yerinde gözlemsel incelemeler sonucunda; kuzey portiko ve tapınak alanı arasında kalan alanda (6); Kumluova Plajı yolu tarafında bulunan kesitlerin başlangıç noktasından, yaklaşık Leto Tapınağı’na kadar, ortalama 7-8 m. kalınlığı olan kil ve siltten oluşan düşük özdirençli taşkın ovası sedimanı belirlenmiştir. Leto Tapınağı’ndan Koca Tepe’ye doğru temeli oluşturan kireçtaşlarına ait yüksek özdirenç değerleri ölçülmüştür

Res. 11 2011-2012 yıllarında Letoon’da ölçülen jeofizik profiller
Fig. 11 Geophysical profiles measured at Letoon in 2011 and 2012

will allow documentation of the stratigraphy. In 2012 earth left for protection of the stucco plaster and moss building up from water accumulation were removed mechanically. Parts that separated themselves from the carrier surface were reinforced with acrylic resin. Then all the edges of plaster were supported with filling. All the plaster surfaces here were applied compresses immersed in solutions to clean them, and preservatives were applied on the entire surface. The terrazzo flooring of mortar and pebbles was cleaned and applied preservative (Fig. 10).

5. Geophysical Resistivity Surveys

(İ. Ergüder – E. Babayiğit)

The geophysics team of the Turkey Coal Mines Incorporation’s Research, Project and Facilities Directorate conducted geophysical resistivity studies systematically at eight spots in Letoon in 2011 and 2012. The most widely used and most sensitive geophysical method for research on buried cultural heritage was implemented to measure the electric profile. A total of 3078 measurements were taken on 39 profiles using multi-electrode resistivity equipment (Fig. 11a). From the measured resistivity values, resistivity graphics of all profiles, ground-electric profiles, 2-D artificial profiles, 2-D inverted-solution sections, and 2-D and 3-D resistivity anomaly maps were prepared in digital format. Survey areas were analysed together with all the data. Based on archaeological assessment, interpretation and on-site observation, a flood-plains sediment with low resistivity and of 7-8 m. average thickness containing clay and silt was determined to be in the area between the north portico and temples area (6) and from the beginning point of profiles by the Kumluova Beach road to near Leto Temple. High resistivity values were measured from

(Res. 11b). Tapınaklar bu yüksek özdirençli kireçtaşları üzerine inşa edilmiştir. Alt suni terasta (4); kuzey portikoya ait yapı kalıntılarının, ziyaretçi yolunun 1,5 m. altından, güneydoğuya üst suni terasa doğru devam ettiği tespit edilmiştir (Res. 11c). Üst suni terasta (5) yüksek özdirenç değerleri egemendir. Tiyatro önünde, günümüzde tarla olarak kullanılan alanda, yüzeyden 4,6 m. derinliğe kadar, herhangi bir gömülü kültür varlığının göstergesi olabilecek anomali elde edilmemiştir. Bu alanda (1) çoğunlukla kil ve silt'ten oluşan, Eşen Çayı taşkın ovası sedimanına ait düşük özdirenç değerleri ölçülmüştür (Res. 11d). Tiyatro sahnesinde (2) ise kültür katmanlarının 2 m. kalınlığındaki düşük özdirençli sediman altında olduğu şeklinde değerlendirme yapılmıştır (Res. 11e). Tiyatro sahnesinde yapılan arkeolojik kazılar, bu değerlendirmemizi doğrulamıştır. Tiyatronun kuzeydoğu kapısı önündeki nekropol alanında (3); 2-2,5 m. kalınlığındaki düşük özdirençli sediman altında, ana kaya, döşeme yol gibi yüksek özdirençli bir katman belirlenmiştir (Res. 11f). Artemis Tapınağı önündeki alanda (7); düşük ve yüksek özdirenç değerlerinin egemen olduğu iki alan belirlenmiş olup, bu iki alanı ayıran sınır yaklaşık güneydoğu-kuzeybatı doğrultusundadır. Bu sınırın güneybatısında yer alan ve düşük özdirenç değerlerinin bulunduğu alanda herhangi bir kültür varlığını işaret edecek anomali tespit edilmemiştir. Yüksek özdirençli alan ise temeli oluşturan kireçtaşlarından ileri gelmektedir. Letoon ziyaretçi girişinde yer alanda (8) ise yüzeyden 2 m. derinliğe kadar herhangi bir gömülü kültür varlığının göstergesi olabilecek anomali elde edilmemiştir.

6. Epigrafik Çalışmalar (M. H. Sayar – S. Önder)

Letoon'da 2012 yılından itibaren epigrafik araştırmalar yeniden başlamıştır. Bu kapsamda ilk yıl yeni bir yazıt çalışması yapılmaksızın epigrafik belgelerin mevcut durumları incelenmiştir. Günümüze değin yayımlanmış olan yazıtların yayınları ile karşılaştırılarak kontrol edilmeleri ve metinlerin Türkçe'ye tercüme çalışmalarının ön hazırlıkları gerçekleştirilmiştir.

7. Karekod Sistemi

(L. Emmungil – E. Akyol Emmungil)

Kazı alanında ve kazı deposundaki buluntuların takibi için bir karekod sistemi oluşturulmuştur. Karekod sisteminin 2013 yılında uygulanmasıyla beraber depoda yer alan etiketlerin standart bir yapıya kavuşturulması hedeflenmektedir (Res. 12). Karekodlar; buluntu ile ilgili özel olarak oluşturulmuş tanımlama bilgilerini içermektedir. Her alanda yer alacak alternatifler önceden belirlenmiş

the limestone blocks forming the foundations from the Leto Temple to Koca Tepe (Fig. 11b). Temples were built on top of these limestone blocks of high resistivity. On the bottom artificial terrace (4), it was observed that the structural remains of the north portico extended south-east toward the top artificial terrace at about 1.5 m. beneath the visitor route (Fig. 11c). The top artificial terrace (5) is dominated by high resistivity values. In front of the theatre, which is currently used as a field, no anomaly indicating a buried cultural heritage was attested in the top 4.6 m. thickness. This area (1) gave low resistivity values from the sediment of Eşen Çayı flood plains containing mainly clay and silt (Fig. 11d). At the stage building (2) it was concluded that the cultural strata is buried beneath 2 m. layer of sediment with low resistivity (Fig. 11e). Excavations conducted at the stage building have verified this assessment. The necropolis area (3) before the north-east gate of the theatre contains a layer of high resistivity, which may indicate something like bedrock or paved road, beneath 2-2.5 m. layer of sediment with low resistivity (Fig. 11f). In the area before Artemis Temple (7) are two areas with low and high resistivity values, which juxtapose along a borderline extending roughly in the south-east/north-west direction. The south-west area here has low resistivity, and no anomaly indicating any cultural heritage was detected. High resistivity comes from the limestone in the foundation. The area by the visitor entrance (8) contains no anomaly in the top 2 m.

6. Epigraphic Studies (M. H. Sayar – S. Önder)

Epigraphic studies were resumed at Letoon again in 2012. Within the frame of the work the first year covered only the study of present material without studying any new inscriptions. Hitherto published inscriptions were compared with their publications, and preparations for translation into Turkish were made.

7. QR Code System

(L. Emmungil – E. Akyol Emmungil)

A QR barcode system was built for following up the finds at the site and the depot. The system will be

12Ktyt01SRMtnms0024

Res. 12
Karekod örneği, 2012
Fig. 12
QR code sample, 2012

ve kodlar bu bilgilere göre oluşturulmuştur. LAAP çalışmaları için bir web sayfası hazırlanmış ve <http://www.leton.web.tr> adresi üzerinden yayınlanmaya başlanmıştır.

8. Kazı Deposunun ve Kazı Evinin Fethiye Müzesi'nden Devralınması ve Koruma Önlemleri

(S. Atik Korkmaz – L. Emmungil)

Kazı deposu envanter sayımı yapılarak, mevcut kazı evi ile birlikte Fethiye Müzesi'nden devralınmış, etrafında yer alan bitki örtüsü temizlenmiş ve bu alanda bulunan toprak deposu yeniden düzenlenmiş ve etrafı kalıcı demir panel çit ile çevrilmiştir. Kazı deposunun güvenlik sistemiyle korunmasına ilişkin çalışmalar yürütülmüştür. 2013 yılı sezonunda kullanılması planlanan kazı evinin çatı sökümü ve onarımı gerçekleştirilmiştir. Evin genişletilmesine ilişkin çizimler hazırlanarak Muğla Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'ne sunulmuştur.

implemented in 2013, and we hope to standardise the tags and labels in the depot (Fig. 12). QR barcodes contain info related with the find. Alternatives possible to find in each field were determined first and codes were prepared accordingly. A web page was prepared for LAAP and published on the internet at <http://www.leton.web.tr>.

8. Takeover of the Excavation House and Depot from Fethiye Museum and Safety Measures

(S. Atik Korkmaz – L. Emmungil)

An inventory check and count were done at the depot and taken over together with the excavation house from the Fethiye Museum Directorate. Vegetation was cleaned and the earth depot in this area was rearranged and surrounded with a permanent iron panel fence. Preparations were made for a security system to be installed inside and outside the depot. The roof of the excavation house, which is foreseen to be used beginning in 2013, was dismantled and refurbished. Plans were prepared for expanding the excavation house, and these were submitted to Muğla Regional Board for Cultural Heritage.